

МІСЦЕ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПОЛІТИКИ У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Халілев Р. А.

*Кримський юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ,
Сімферополь, Україна*

У статті досліджуються значення та місце оперативно-розшукової політики у системі юридичної політики держави. Надається власне авторське визначення оперативно-розшукової політики у сфері протидії злочинності на ґрунті етно-конфесійних відносин, її сутність, ознаки та змістовна складова.

Ключові слова: юридична політика, оперативно-розшукова діяльність, оперативно-розшукова політика, злочинність на ґрунті етно-конфесійних суперечностей.

Як показує проведене нами дослідження теоретико-правового підґрунтя протидії злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей, вона є багато-об'єктивною. Шкода завдається життю і здоров'ю громадян, їх власності, правам і свободам, міжнаціональним відносинам, основам державного управління, громадського порядку і безпеки, діяльності підприємств, установ і т. ін [1]. Таким чином, вона завдає шкоди національній безпеці України.

Враховуючи ступень загрози національним інтересам та правам людини з боку злочинності на ґрунті етно-конфесійних відносин важливе значення має використання на підставі загальносвітових стандартів негласних оперативно-розшукових заходів складовими сектору безпеки взагалі та органів внутрішніх справ, зокрема.

Запорукою реалізації цих стандартів є формування державної оперативно-розшукової політики та створення ефективної системи цивільного контролю за ОРД у сфері етно-конфесійних суперечностей.

Розбудова правової держави потребує її теоретичного обґрунтування. В останні роки політологами та юристами активно досліджуються проблеми формування політики держави у різних галузях суспільної діяльності.

Виокремлені окремі види політики. О.Ф. Долженков визначив існування оперативно-розшукової політики на початку ХХІ століття. Означена думка набула розвитку у докторських дисертаціях Антонова К. В. та Ортинського В. Л. Вони визначають оперативно-розшукову політику як частину юридичної політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, яка здійснюється засобами та методами оперативно-розшукової діяльності (Антонов К. В., Долженков О. Ф., Ортинський В. Л.) [2; 3, с. 17; 4, с. 9]. Однак єдиної наукової концепції політики держави у сфері оперативно-розшукової діяльності не існує.

Метою статті є визначення місця оперативно-розшукової політики у системі внутрішньої політики держави, надання її змісту та структури. Визначення існуючих проблем у формуванні стратегії протидії злочинності у сфері міжетнічних та етно-конфесійних відносин.

У юридичній науці не існує єдиної думки щодо поняття, сутності, змісту та складових елементів оперативно-розшукової політики. Уточнення змісту означеної

категорії не можливе без аналізу загального та галузевих понять політики. Політика – грец. *politika* – державні чи суспільні справи. Науковці тлумачать термін політика, як систему цілей та засобів їх досягнення тієї чи іншої держави у сфері внутрішнього і зовнішнього життя [5, с. 629].

Як бачимо з визначення політика може бути зовнішньою та внутрішньою. Вона в залежності від поставлених цілей визначає засоби її досягнення. Враховуючи особливості функціонування органів внутрішніх справ нас цікавить внутрішня політика. Визначивши її сутність можемо в цілому визначити оперативно-розшукову політику держави у сфері протидії злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей.

Згідно думок науковців внутрішня політика – система цілей та засобів їх досягнення тієї чи іншої держави у різних сферах суспільного життя в середині країни. Здійснюється політика через органи держави, закони та інші правові акти [6, с. 496].

Сучасна наукова думка дозволяє виокремити декілька видів внутрішньої політики. Виходячи з того, що з одного боку, політика детермінована економічними, духовними факторами, соціальною структурою суспільства, зокрема статусними характеристиками соціальних груп, рівнем соціального розшарування суспільства, етнічною і конфесійною структурою. З іншого – сама політика здатна впливати на ці сфери, проникати в них [7, с. 126.].

Ми підтримуємо думку, що політика:

- покликана забезпечити умови задоволення інтересів всього суспільства та окремих соціальних груп;
- політика присутня у всіх суспільних сферах через властиві їй регулюючі функції;
- на раціоналізацію відносин між людьми в цих сферах, а також на більш раціональне використання суспільних цінностей спрямовані такі види державної політики, як економічна, воєнна, науково-технічна, соціальна, культурна, екологічна тощо.

Політикою може стати будь-яка проблема, породжена якою-небудь суспільною сферою. Це значить, що для її вирішення недостатньо моральних чи правових норм. Але у політики є межі здійснення впливу на суспільні відносини.

Як вказують науковці важливе значення для суспільства має юридична політика. Змістовна сторона юридичної політики у загальній системі політичної влади розкривається через її принципи. Останні тісно пов'язані з принципами права, але не зводяться до них, тому що принципи права характеризують не тільки політичні засади права, а й весь комплекс впливу на право інших соціальних систем, а принципами юридичної політики керуються насамперед суб'єкти політичної системи при розробці і здійсненні відповідних заходів у сфері правової системи. Отже, основними витоками юридичної політики є принципи:

- органічного взаємозв'язку політичної і правової системи;
- всебічного врахування інтересів суспільства, націй, соціальних груп, трудових колективів, громадян; демократії;

- поєднання у процесі керівництва юридичною діяльністю передового практичного досвіду з досягненнями юридичної науки;
- забезпечення верховенства закону, ієрархії нормативно-правових актів;
- орієнтації на цілісний розвиток усіх компонентів (сторін правової системи);
- поєднання загальнонародних, національних і особистих інтересів.

Вони охоплюють діяльність державних і громадських організацій, спрямованих на зміну правових приписів, забезпечують цілісність всіх компонентів правової системи, її соціальну ефективність [8].

Юридична політика реалізується через політичну систему – механізм організації і здійснення влади, забезпечення цілісності суспільства, погодженості суперечливих інтересів різних політичних і соціальних сил, їх організацій, спрямованих на завоювання, утримання і використання державної влади, для реалізації їхніх інтересів. Політика при цьому розглядається як цілісне суспільне явище.

Таким чином політика держави реалізується в трьох основних напрямках: правотворчість, застосування права, розвиток правосвідомості та правової культури людини.

Деякі вчені запровадили у науковий обіг термін законодавча політика. На їх думку законодавча політика як стратегічний напрям і вид юридичної політики держави відіграє роль «генератора» державно-правових перетворень на сучасному етапі побудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави. Законодавчий напрямок охоплює цілу систему процесів – від законодавчої ініціативи до обнародування законодавчих приписів. Оскільки законодавча політика визначає межі та форми втручання держави у суспільне життя, то врахування (прогнозування) суперечностей і колізій у законодавчому процесі попередить цілий ряд проблем правореалізаційного характеру [9; 10]. Ми вважаємо, що поняття правової та законодавчої політики охоплюється категорією юридична політика.

Виходячи з означеного та підтримуючи думку Ортинського В. Л. [11, с.195], можемо констатувати, що юридична політика держави повинна визначати цілі, що конкретизуються стосовно різних галузей права:

- визначення видів суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню;
- визначення методів та меж правового регулювання відповідних видів суспільних відносин;
- розробка оптимальних моделі правотворчої та правозастосовної діяльності державних органів.

Вона може диференціюватися на наступні види внутрішньої політики у сфері протидії злочинності: кримінальна, кримінологічна, криміналістична, пенітенціарна, оперативно-розшукова і т. ін.

Найбільш розробленою в останні роки стала кримінологічна політика. На думку Джужі О. М., Василевича В. В., Зелинського А. Ф., Кирилюка А. В. кримінологічну політику на сучасному етапі розвитку держави можна визначити як певну функціональну дефініцію влади, а саме, як:

- 1) частину внутрішньої соціальної політики у сфері боротьби зі злочинністю;

2) спосіб наукового бачення та практичної діяльності держави і суспільства в цілому, шляхи і засоби, за допомогою яких здійснюється захист суспільства і громадянина від злочинних посягань;

3) особливий вид людської діяльності, пов'язаної із загально-соціальними та спеціально-кримінологічними заходами дослідження, запобігання та протидії злочинній діяльності;

4) наукову платформу вибору мети та завдань, стратегії і тактики, які ведуть до реалізації обумовлених соціальними інтересами потреб;

5) галузь взаємовідносин політичних напрямів у системі державно-політичної діяльності (іншими галузями внутрішньої та зовнішньої політики держави);

6) свідому, виважену, цілеспрямовану діяльність державних, політичних інститутів, у тому числі правоохоронних органів, інститутів громадянського суспільства і окремих громадян у сфері кримінологічної теорії і практики;

7) комплексний науково обґрунтований напрям активного наступу і протидії злочинності, який інтегрує і поєднує в собі завершену систему взаємодії та використання досягнень і здобутків усіх наукових галузей та інститутів, які займаються проблемами злочинності (як фундаментальних, так і прикладних напрямів) [12; 13].

У наукових публікаціях останніх років з'явилися терміни розвідувальна та контррозвідувальна політика. На думку А. Кузьменка розвідувальна та контррозвідувальна діяльність, це різновид політичної практики. Іншими словами – це спосіб функціонування системи специфічних негласних відносин між людьми та їхніми об'єднаннями, котрі спрямовані на досягнення не прозорими публічними, а прихованими, конспіративними способами і методами «делікатних», «непопулярних» цілей чи задоволення нецивілізованими, неправомірними чи навіть злочинними способами власних корпоративних потреб або інтересів. Таємні технології, насамперед, розвідувальної діяльності породжуються специфікою боротьби за владу та її утримання. Участь у справах держави чи іншого суб'єкта міжнародно-правових відносин, формування і функціонування інститутів влади (котрим є також і спецслужби) – це сфера політики [14].

Таким чином поняття політики охоплює як цілі та принципи діяльності суб'єктів політики, так й методи та засоби їх здійснення. Політика має відношення до найрізноманітніших сфер життєдіяльності суспільства. Тому поряд із загальним поняттям політики існують спеціальні поняття, які охоплюють ту чи іншу сферу. При класифікації політики на її окремі види у відповідності з окремими сферами життя виокремлюються найбільш істотні ознаки та суспільний зміст.

Виходячи з означеного можемо виокремити в окремий вид оперативно-розшукову політику. Вперше означену категорію «оперативно-розшукова політика держави» запровадив у науковий обіг на Україні Долженков О. Ф. на початку ХХІ століття. Означена думка набула розвитку у докторських дисертаціях Антонова К. В. та Ортинського В. Л. Вони визначають оперативно-розшукову політику як частину юридичної політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, яка здійснюється засобами та методами оперативно-розшукової діяльності [2-4].

У своїй концепції вони розглядають оперативно-розшукову політику як складову частину загальнодержавних завдань органів внутрішніх справ в охороні

правопорядку і законності відповідно до Конституції та чинного законодавства України, що визначають суть і напрямки діяльності спеціальних підрозділів даного відомства, спрямованих на захист національної і економічної безпеки держави, охорону прав і свобод громадян. Організаційно-правову та предметно-функціональну основу політики оперативно-розшукової діяльності, на думку Долженкова О. Ф. складає сукупність законів та відомчих нормативних актів, в тому числі положень, інструкцій, наказів, які регулюють діяльність спеціальних підрозділів, їх кадрове, матеріально-технічне та науково-методичне забезпечення [3, с. 17].

На наш погляд, в залежності від виду суспільних відносин, захист яких здійснюється під час оперативно-розшукової діяльності можливо виокремити оперативно-розшукову політику у сфері протидії загально кримінальній, економічній та злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей.

Аналіз практики та організації протидії злочинності у цій сфері дозволяє зробити висновок про відсутність концепції оперативно-розшукової стратегії:

- відсутня загальнодержавна система координації протидії злочинності на ґрунті етно-конфесійних су перечень;

- враховуючи багатосуб'єктність ОРД відсутній чіткий розподіл повноважень та завдань оперативних підрозділів сектору безпеки;

- не визначені загальнодержавні заходи з формування системи протидії злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей та нейтралізації загроз національній безпеці України;

- не визначені загальні та спеціальні засоби досягнення мети політики у сфер протидії злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечень;

- не сформована загальнодержавна модель організації протидії оперативно-розшуковими заходами злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей;

- не розроблена система та принцип цивільного контролю за оперативно-розшуковою діяльністю у цій сфері.

Враховуючи властивості ОРД та особливості злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей, можемо визначити оперативно-розшукову політику держави у цій сфері, як частину державної політики у сфері протидії злочинності спрямовану на створення ефективної системи спостереження та реагування на негативні процеси у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин, що здійснюється оперативними підрозділами правоохоронних органів з використанням негласних та гласних сил, засобів та заходів оперативно-розшукової діяльності.

Проведене дослідження дає підстави для наступних висновків. Зміст державної оперативно-розшукової політики у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин визначається наступними ознаками:

- складова внутрішньої політики у сфері боротьби зі злочинністю;
- наукова інтегрована доктрина активної протидії злочинності у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин, що поєднує здобутки усіх наукових галузей та інститутів (фундаментальні та прикладні), які займаються проблемами

нейтралізації загроз національної безпеки взагалі та боротьби зі злочинністю, зокрема;

- вид наукового бачення розвитку суспільства щодо забезпечення оперативно-розшуковими заходами життєво важливих інтересів суспільства та людини у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин;

- наукове підґрунтя стратегії протидії злочинності та відпрацювання ефективних механізмів узгодження інтересів етнічних спільнот та розв'язання міжнаціональних суперечностей;

- особливий вид практичної діяльності держави щодо забезпечення життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави оперативно-розшуковими заходами;

- діяльність державних, політичних інститутів, у тому числі оперативних підрозділів правоохоронних органів, інститутів громадянського суспільства і окремих громадян у сфері теорії і практики оперативно-розшукової діяльності.

Враховуючи, що поняття політики охоплює як цілі та принципи діяльності суб'єктів політики, так й методи та засоби їх здійснення, змістовною складовою державної оперативно-розшукової політики у сфері протидії злочинності на ґрунті етно-конфесійних відносин є:

Ціль – захист життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин оперативно-розшуковими заходами.

Принципи:

- відповідність сучасним науковим доктринам, концепціям та соціально-політичній ситуації у державі;

- адекватність оперативно-розшукових заходів реальним і потенційним загрозам у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин;

- розмежування повноважень та координація оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів у забезпеченні життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин;

- демократичний цивільний контроль над діяльністю оперативних підрозділів правоохоронних органів.

Методи:

- спостереження та контроль за соціально-політичною та криміногенною ситуацією у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин;

- координації діяльності оперативних підрозділів у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин;

- аналізу та прогнозування соціально-політичної та криміногенної ситуації у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин;

- впровадження інноваційних технологій у діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів;

- юридичного аналізу нормативних документів (кримінологічний, оперативно-

розшуковий);

- математичного та оперативно-стратегічного моделювання ситуації в державі у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин.

Засоби:

- нормотворчість спрямована на створення сучасної правової бази протидії злочинності з використанням сил та засобів оперативно-розшукової діяльності;

- розробка стратегічної доктрини протидії злочинності у вигляді довгострокової (10 років) програми з відповідним розділом щодо створення умов попередження злочинності у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин;

- реформування оперативних підрозділів правоохоронних органів на підставі розмежування їх повноважень;

- створення загальнодержавної системи координації діяльності правоохоронних органів, недержавних охоронних установ, громадських та недержавних організацій;

- оперативно-розшуковий моніторинг соціально-політичної та криміногенної ситуації в Україні;

- наукові дослідження спрямовані на розробку фундаментальних та прикладних проблем теорії та практики оперативно-розшукової діяльності у протидії злочинності у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин.

Список літератури

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / [За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавранюка]. – К. : Каннон, АСК, 2002. – 1104 с.
2. Антонов К. В. Державно-правове забезпечення економічної безпеки України від злочинних посягань (За матеріалами ДСБЕЗ ОВС): [монографія] / К. В. Антонов. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. – 407 с.
3. Долженков О. Ф. Теоретичні проблеми становлення політики протидії створенню інфраструктури злочинного світу засобами ОРД ОВС: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / О. Ф. Долженков – Х., 2002. – 36 с.
4. Ортинський В. Л. Теоретичні основи, правові та організаційні проблеми протидії нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / В. Л. Ортинський – Х., 2004. – 36 с.
5. Юридична енциклопедія: В 6 т. / [Редкол. Ю. С. Шемшученко та ін]. – К. : Укр. енцикл. – . – Т. 4: Н-П. – 2002. – 720 с.
6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / [Редкол. Ю. С. Шемшученко та ін]. – К. : Укр. енцикл. – . – Т. 1: А-Г. – 672 с.
7. Юрій М. Ф. Політологія: [підручник] / М. Ф. Юрій. – К. : Дакор, 2006. – 686 с.
8. Лоцихін О. М. Правовий, політичний та економічний аспекти соціальних трансформацій в Україні / О. М. Лоцихін // Науковий журнал. – № 3. – 2006. – С. 25-28.
9. Карвацька С. Б. Проблема ефективності законодавчої політики як основного напрямку юридичної політики держави / С. Б. Карвацька // Теоретичний журнал. – № 7. – 2007. – С. 56-62.
10. Горбань В. С. Оценка эффективности законодательства как насущная проблема законодательной политики / В. С. Горбань // Наш трудный путь к праву: Материалы философско-правовых чтений памяти академика В. С. Нерсесянца. – М. : Норма, 2006. – С. 371-383.
11. Ортинський В. Л. Протидія нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності: [монографія] / В. Л. Ортинський. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – 436 с.
12. Зелинский А. Ф. Криминология / А. Ф. Зелинский. – Х. : Рубикон, 2000. – 225 с.

13. Джужа О. М., Василевич В. В., Кирилюк А. В. Теоретичні проблеми сучасного погляду на розвиток кримінології / О. М. Джужа, В. В. Василевич, А. В. Кирилюк // Науково-практичний журнал КНУВС. – № 6. – 2006. – С. 5-16.

14. Кузьменко А. Розвідувальна діяльність як суспільно-політичне явище / А. Кузьменко // Юридичний журнал. – № 3. – 2006. – С. 54-56.

Халилев Р. А. Место оперативно-поисковой политики в системе юридической политики государства/ Р. А. Халилев// Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2010. – Т. 23 (62). № 2. 2010. – С. 269-276.

В статье исследуются значение и место оперативно-розыскной политики в системе юридической политики государства. Дается авторское определение оперативно-розыскной политики в сфере противодействия преступности на основе этно-конфессиональных отношений, ее сущность, признаки и содержание.

Ключевые слова: юридическая политика, оперативно-розыскная деятельность, оперативно-розыскная политика, преступность на почве этно-конфессиональных противоречий.

Khalilev R. The place operative-search policy in the legal policy of a state /R. Khalilev // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2010. – Vol. 23 (62). № 2. 2010. – P. 269-276.

In the article a value and place of operative-search policy is investigated in the system of legal policy of the state. Author determination of operative-search policy is given in the field of counteraction to criminality on the basis of ethno-religious differences, its essence, signs and maintenance.

Keywords: legal policy, operative-search activity, operative-search policy, criminality on soil ethno-religious differences.

Поступила в редакцию 14.12.2010 г.